

СОЦІАЛЬНІ ЕФЕКТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

¹ Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

***Анотація.** У статті визначено ключові соціальні перетворення, що виникають як результат посилення взаємозв'язку між використанням природного ресурсу і функціонуванням ринків в умовах цифрової економіки. Розкрито соціальні ефекти взаємодії системи природокористування та ринку для населення й органів державної влади. Зроблено висновок, що забезпечення економічного розвитку країни на основі інтеграції системи використання природних ресурсів до ринкового середовища потребує диференційованого підходу до територіальних громад різного розміру та ступеня урбанізації, які мають різну кадрову, фінансову і технологічну потужність щодо цифровізації місцевої економіки. Запропоновано інструменти інтеграції системи використання природних ресурсів до зони впливу ринку на основі цифрових технологій.*

Ключові слова: цифрова економіка; соціальний ефект; природний ресурс; природокористування; територіальна громада.

SOCIAL EFFECTS OF THE DEVELOPMENT OF NATURAL RESOURCES USE IN DIGITAL ECONOMY FRAMEWORK

***Abstract:** The article identifies key social transformations happening in the result of strengthening ties between natural resources use and markets in the digital economy. Social effects occurring due to interactions between the nature management system and the market for the population and the government have been revealed. It concludes support of the economic development in the country with integration of natural resources into the market framework needs the differentiated approach to local communities of different size, urbanization level, human, financial and technological capacity if digitizing local economy. Tools providing integration of the system of natural resources use into the market framework involving digital technologies have been offered.*

Keywords: digital economy; social effect; natural resource; natural resources use; territorial community.

Суттю цифрової економіки є її функціонування з повсюдним використанням інформаційно-комунікаційних технологій, які трансформують традиційну економіку від тієї, що споживає ресурси, до такої, яка ресурси створює. Ключовим ресурсом цифрової економіки є інформація, яка генерується та забезпечує взаємодію між економічними суб'єктами завдяки функціонуванню електронно-цифрових пристроїв, засобів та систем. Тому формування сучасної виробничої моделі інформаційного суспільства передбачає створення відповідної технологічної інфраструктури, унормування та врегулювання процесів використання баз даних, підготовку користувачів та фахівців, що, окрім іншого, займатимуться організацією технологічних платформ. Перелічені процеси впливатимуть на взаємодію ринку з системою використання природних ресурсів, а також матимуть певні соціальні наслідки. Традиційно засади функціонування, цілі та засоби ринкової економіки і природокористування як сфери виробничої діяльності є різноспрямованими, суперечливими та складно узгоджуваними між собою. Такі протиріччя мають певні соціальні наслідки, що можуть загострюватися або навпаки нівелюватися в епоху цифрової економіки та технологічних змін.

Цифровізація економіки здатна забезпечити більш ефективне використання природних ресурсів та отриманих від цього доходів – насамперед за рахунок оцінки й обліку природних ресурсів та їх охорони. Прикладом цього може слугувати передбачена законопроектом про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підтримки розвитку вітчизняних галузей надрокористування інтерактивна карта корисних копалин України – інформаційний ресурс, що відображатиме відомості про державні фонди надр та родовищ корисних копалин, межі земельних ділянок, запаси корисних копалин, спеціальні дозволи на користування надрами тощо. Така інформація, доступ до неї та її використання дають змогу зменшити протиріччя між ринковим та природноресурсним середовищем. Наприклад, за допомогою інформаційних технологій можна більш

точно визначити поточні доходи від інтеграції природних ресурсів до зони впливу ринку та спрогнозувати потенційні наслідки. Однак таку цифровізацію може забезпечити лише цілеспрямована інвестиційно-інноваційна політика, що включатиме інтеграцію науки та виробництва, розвиток внутрішнього ринку високих технологій, фінансових інструментів. Під інтеграцією природних ресурсів до зони впливу ринку слід розуміти їх раціональне, екологічно орієнтоване господарське використання з максимально можливим економічним ефектом, що забезпечуватиметься саме завдяки залученню до цього процесу цифрових технологій та враховуватиме сукупність факторів впливу [1].

Окрім економічних та екологічних ефектів такої інтеграції, мають бути враховані ще й соціальні. Соціальні ефекти платформеної взаємодії системи природокористування та ринку полягатимуть для населення – у зростанні зайнятості (у високотехнологічних галузях), підвищенні якості життя та середовища проживання; для підприємств і організацій – у зростанні рівня доходів працівників завдяки підвищенню економічної ефективності суб'єктів господарювання; для регіональних та місцевих органів державної влади – у зміцненні фінансової спроможності. Перелічені соціальні ефекти, на нашу думку, є функцією не ринку, а держави – зокрема в частині реалізації політики цифровізації економіки. Такі соціальні ефекти від поліпшення взаємодії природно-ресурсного та ринкового циклів розвитку мають свій прояв як на рівні окремих територій, так і на рівні держави. Соціально-економічні наслідки позитивного характеру від інтеграції природних ресурсів до зони впливу ринку в умовах цифрової економіки включають технологічне зміцнення та пришвидшення виробничих зв'язків між підприємствами, суспільством та державою; гарантування безпеки електронного документообігу; підвищення рівня прибутковості підприємств завдяки прискоренню виробничих процесів та їх автоматизації; підвищення якості життя населення завдяки поліпшенню побутових умов, рівня освіти, урізноманітнення дозвілля.

Соціальні ефекти від інтеграції природних ресурсів до зони впливу ринку значною мірою зумовлені процесами цифровізації економіки, стрімким накопиченням обсягів та поширенням інформації за допомогою новітніх технологій. Отриманню максимального ефекту від їх впровадження у процеси взаємодії ринку з природними ресурсами мають передувати структурна перебудова економіки, зміна підходів до управління відповідними інноваціями, трансформація моделі природокористування, а також адаптація системи освіти населення. З цією метою до рекомендованих заходів з модернізації вітчизняної економіки належать захист майнових прав, у тому числі тих, що стосуються інформації (права на доступ до неї, володіння та авторство); створення сприятливого економічного середовища та впровадження відповідних фінансових інструментів для розвитку наукомістких галузей та інформаційних технологій; підвищення частки інженерно-технічних і науково-практичних працівників у структурі зайнятих; розширення доступу до спеціалізованої освіти та поширення серед громадян знань та навиків використання цифрових технологій.

Оскільки залучення до процесу природокористування суб'єктів економічної діяльності виявляється суттєво опосередкованим доступом до інформації, остання як ключовий фактор інтеграції системи використання природних ресурсів до ринкових структур завдає суттєвих змін у характері соціальних зв'язків та відносин. У цьому аспекті важливим питанням, яке має контролювати держава, є ступінь відчуженості (або залученості) населення (у першу чергу місцевих громад) від використання природних ресурсів. На нашу думку, в цьому відношенні удосконалення вимагають насамперед методики розрахунку платежів за використання природних ресурсів та порядку ліцензування; посилення відповідальності за несанкціонований видобуток та переробку природних ресурсів; впровадження додаткових фінансових інструментів стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності у сфері природокористування та забезпечення виконання договірних зобов'язань.

Забезпечення економічного розвитку країни на основі інтеграції системи використання природних ресурсів до ринкового середовища потребує диференційованого підходу до територіальних громад різного розміру (великих, середніх, малих) та ступеня урбанізації (міських, сільських, заміських), які мають різну кадрову, фінансову і технологічну потужність щодо цифровізації місцевої економіки. Водночас потреба в оволодінні навичок управління цифровими технологіями зростає по відношенню як до органів місцевої влади, так і членів громад. Наприклад, законопроектом про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин передбачено надання

повноважень зі здійснення державного контролю за використанням та охороною земель виконавчим органам сільських, селищних, міських рад, а також перехід до розробки документації із землеустрою та технічної документації з оцінки земель винятково в електронному форматі. Більше того, концепція реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього середовища в Україні включає передачу окремих функцій природоохоронного контролю місцевим громадам, зокрема в частині контролю стану об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення, полювання, браконьєрства, поводження з відходами з відповідним звітуванням перед громадськістю.

Першим етапом цифрової трансформації територіальних громад є підвищення цифрових навичок посадових осіб органів місцевого самоврядування з метою поліпшення ефективності їх роботи, збереження грошей платників та розвитку «розумних міст». Другий етап передбачає забезпечення рівного доступу громадян до електронних послуг, електронної демократії, підвищення цифрових навичок населення. Одночасно для системи освіти основним завданням на шляху цифровізації економіки є її забезпечення відповідними кваліфікованими кадрами. Незадоволений попит на ринку праці на такі кадри свідчить про їхню нестачу, а також про брак взаємозв'язку з фахівцями з економіки, соціальних наук, науковцями, що здійснюють міждисциплінарні дослідження.

Найбільш ефективним інструментом інтеграції системи використання природних ресурсів до зони впливу ринку на основі цифрових технологій на даний час є реалізація проектів регіонального та місцевого розвитку – зокрема за такими напрямками: 1) диверсифікація джерел енергопостачання та підвищення рівня енергоефективності; 2) створення індустріальних парків, які для свого функціонування потребують залучення інших підприємств – наприклад, водо-, електро-, газопостачання, телекомунікацій; 3) розробка містобудівних кадастрів, що надають інформацію про стан і статус об'єктів землекористування та нерухомості, екологічні й інженерно-геологічні характеристики окремих територій; 4) створення інформаційних баз тепловтрат будівель комунального та житлового фонду; 5) створення інформаційних порталів територій громад як інструменту залучення інвестицій; 6) розбудова технологічних парків альтернативної енергетики (комунальних сонячних електростанцій); 7) впровадження автоматизованих систем диспетчерського спостереження та управління обласними виробничими комунальними підприємствами; 8) побудова моделей інтегрованого управління територією, що особливо актуально у випадку планування реалізації масштабних проектів локального значення; 9) формування логістичної системи для місцевого виробництва (створення інтернет-платформ для комунікації між споживачами продукції та виробниками, взаємодії останніх з кооперативними об'єднаннями, організація доставки товарів). Перелічені заходи та інструменти здатні суттєво підвищити ефективність використання природних ресурсів, поліпшити соціальний стан та економічну спроможність територіальних громад, їхню взаємодію з ринковими інституціями й органами влади, а також покращити ситуацію з цифровізацією окремих сфер вітчизняної економіки загалом [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ільїна М., Шпильова Ю. Соціальні ефекти платформеної взаємодії природно-ресурсного та ринкового циклів розвитку. *Інтелект XXI*. 2021. № 1. С. 27-31.
2. Ільїна М., Шпильова Ю. Концептуальні засади біоекономіки та її зв'язок з раціональним природокористуванням в Україні. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2021. № 9 (28). С. 27-32.

Ільїна Марія Володимирівна, доктор економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу екосистемного оцінювання природно-ресурсного потенціалу, Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», Київ, e-mail: maria_ilina@ukr.net

Iliina Mariia V. – Doctor in Economics, Senior Researcher, Head of Department of Ecosystem Assessment of Natural Resource Potential, Public Institution “Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of National Academy of Sciences of Ukraine”, Kyiv, e-mail: maria_ilina@ukr.net

Шпильова Юлія Борисівна, доктор економічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу проблем економіки земельних і лісових ресурсів, Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», Київ, e-mail: shuleva_y@ukr.net

Shpyliova Yulia B. – Doctor in Economics, Senior Researcher, Senior Researcher of Department of Problems of Land and Forest Resources Economy, Public Institution “Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of National Academy of Sciences of Ukraine”, Kyiv, e-mail: shuleva_y@ukr.net